

Terminologia de la cartografia i els sistemes d'informació geogràfica

Terminologia per a la cartografia històrica de l'antiguitat. L'exemple de la TIR-FOR¹

MARTA PREVOSTI
Institut Català d'Arqueologia Clàssica

Font: Wikimedia Commons

Dins de la cartografia històrica, a diferència de la de les nacions europees —que remunta als seus orígens i evolució històrica—, els mapes de l'antiguitat fan referència a una situació política prèvia a la disgregació medieval: es tracta de cartografiar l'espai comú europeu i circummediterrani que va constituir l'Imperi romà. El fet de treballar sobre l'antiguitat, en el seu ampli espai geogràfic, obliga a col·laborar amb molts països diferents i, doncs, a una internacionalització de la llengua. Per tant, l'anglès és la llengua utilitzada pels investigadors per fer accessible els resultats al major nombre possible de persones.

A partir dels anys vuitanta del segle XX, es van posar de moda els estudis de territori, les campanyes de prospeccions arqueològiques sistemàtiques i els estudis de paisatge. Aviat, l'arqueologia catalana va participar dels corrents de seguiment de l'escola històrica dels *Annales* de Ferdinand Braudel, i en va incorporar les teories en l'arqueologia del paisatge. Aquests enfocaments teòrics han valorat molt especialment l'evolució dins l'espai en què s'insereixen els assentaments humans, de manera que l'estudi de l'entorn, de les seves formes d'ocupació i d'explotació, així com de la dinàmica del poblament dins de la llarga durada, esdevenen objectius fonamentals del coneixement. Dels estudis descriptius dels jaciments, s'ha passat a valorar els estudis

TABVLA IMPERII ROMANI
FORMA ORBIS ROMANI

Pàgina principal Jaciments Mapa Cerca Bibliografia English

JACIMENT

GRUP: IEC
DATA DE LES DADES ARQUEOLÒGIQUES:
DATA D'ENTRADA O DARRERA MODIFICACIÓ DE LA FITXA: 10-04-2018
NOM ANTIC:
NOM MODERN: Medol, El
LLOC: Tarragona - Tarragonès
COORDENADES ÚTM X: 360585.576 Y: 4555422.141
COORDENADES DECIMALS
LAT: 41.138142668
LONG: 1.338866738
COORDENADES UNIVERSALS:
N 41° 8' 17.3142"
E 1° 20' 19.9212"

CRONOLOGIA:

TIPOLOGIA: Quarry

d'àmbit territorial, per les possibilitats explicatives que ofereixen del funcionament del sistema global. Això ha portat a la utilització profusa de cartografia tant en la recerca com en les publicacions dels resultats.

En els darrers anys, la cartografia de l'antiguitat està sotmesa a un procés de digitalització accelerada. Els investigadors que fan recerca de territori i de paisatge ho fan amb sistemes d'informació geogràfica (SIG). Els que simplement treballen amb mapes ho fan amb mapes digitals. La progressiva utilització de la tecnologia digital, les potencialitats dels sistemes d'informació geogràfica i l'accés a les dades massives (*big data*) han facilitat el replantejament de la cartografia digital, en connexió amb nomenclàtors (*gazetteers*) i bases de dades de diferents temes arqueològics, que han proliferat enormement. De manera que la terminologia s'ha hagut d'adaptar a aquests mitjans.

Dins d'aquesta línia, destaca el programa *Tabula Imperii Romani - Forma Orbis Romani* (TIR-FOR), un projecte de la Unió Acadèmica Internacional que té per objectiu generar el gran mapa de l'Imperi romà, acompanyat de la informació bàsica referent als elements cartografiats.² Es va iniciar als anys vint del segle passat, i les nombroses publicacions que ha generat han estat sempre en paper.³ Però, des de 2014, la Comissió Internacional per a la TIR-FOR va acordar iniciar la digitalització del mapa. Això va representar un gran esforç de treball en equip i de sistemàtica per aconseguir la unificació de criteris, entre els quals els terminològics, i el seu abast dins del programa. El treball es va fer amb la intervenció —a més de la Comissió de Catalunya— de Bèlgica, Itàlia, França, Romania,

Hongria i Polònia, als quals en els darrers temps s'han incorporat Grècia i Tunísia.

La Comissió catalana per a la TIR-FOR també ha liderat la generació de l'aplicació informàtica en línia amb què s'ha començat a treballar en el projecte, i que està encara en procés de construcció, ampliació i millora. Així doncs, actualment es disposa ja d'una aplicació que permet la introducció de les dades, tant de la TIR (el gran mapa general de l'Imperi romà) com de la FOR (el mapa detallat d'alguns espais més ben treballats de l'Imperi romà), dels jaciments, topònims i elements cartogràfics que apareixen al mapa. Inclouen dades sobre la identificació del jaciment o topònim, el nivell de coneixement, elements geogràfics (especialment les coordenades de punts, línies o àrees), cronologia, classificació (sobretot la tipologia a què correspon el jaciment i els elements que el componen), les fonts antigues (literàries, numismàtiques, epigràfiques i iconogràfiques), la bibliografia i un text explicatiu. També s'hi poden afegir imatges i enllaços. Tot plegat s'anirà desenvolupant amb la connexió a programes de SIG.

L'anglès és la llengua que utilitzen les nombroses bases de dades i els nomenclàtors (*gazetteers*) que s'han anat creant dins el món de l'arqueologia, que solen ser accessibles a Internet i amb les quals s'enllacen els jaciments i topònims del mapa TIR-FOR.

A partir de l'aplicació de gestió, s'ha creat també un portal web públic que mostra les dades filtrades, on es poden consultar els mapes que es generen a partir de la informació de l'aplicació. Com en els mapes interactius, els usuaris poden tenir la informació sobre els

jaciments que existeixen en cada àrea geogràfica, amb els recursos corresponents. L'anglès és la llengua que utilitza la web pública de la TIR-FOR.⁴

Ara bé, el treball intern de la Comissió catalana de la TIR-FOR es fa en català. La terminologia usada és la pròpia de la informàtica i dels SIG, dins l'àmbit del català. De manera que la feina que s'ha fet ha permès precisar força sobre les equivalències entre la terminologia arqueològica anglesa i la catalana. Els termes que es fan servir són fonamentalment els de l'arqueologia del món romà. Es cartografien els jaciments arqueològics, els topònims geogràfics, les divisions administratives, les ètnies antigues i la xarxa viària. Respecte als jaciments arqueològics, s'ha fet la feina de recollir tots els termes necessaris per a la classificació de les diferents categories possibles, dins de tot l'Imperi romà. Per a certs termes s'usa el llatí, que ja funciona d'una manera clara i comuna a tots els països. Però en molts casos no és així i s'utilitza la terminologia arqueològica, de la qual ja existeix una normalització dins del TERMCAT. Els topò-

nims geogràfics que es cartografien són els que apareixen a les fonts antigues (fonts literàries, numismàtiques i epigràfiques). Les divisions administratives i les ètnies antigues també són les que coneixem a partir de les fonts antigues. Tenim informació sobre els noms de les vies per mitjà de les fonts i dels mil·liaris.⁵

Tot plegat es classifica també per etapes històriques, amb la finalitat de poder generar mapes a través dels dotze segles de romanitat, en una veritable visió evolutiva o de llarga durada. La terminologia emprada en el camp cronològic és la pròpia de les diferents fases evolutives de la història de Roma.

En conclusió, la terminologia catalana que s'usa actualment en l'àmbit de la cartografia de l'antiguitat és la de la cartografia digital i la de l'arqueologia. No hi ha dubte que la generació de bases de dades i mapes digitals ha obligat a una reflexió profunda sobre l'abast i precisions dels termes que es fan servir d'una manera habitual i que bàsicament estan recollits al TERMCAT. ✿

Notes

1. Aquest article s'ha escrit dins del projecte d'R+D «Conventus Tarraconensis: una nueva perspectiva arqueológica de redes de vías, ciudades y villas. Un prototipo para la TIR-FOR online» (referència HAR2015-69655-P).
2. A Catalunya, està impulsat per l'Institut d'Estudis Catalans i l'Institut Català d'Arqueologia Clàssica, i liderat per Josep Guittart i Duran.
3. Actualment s'han publicat els mapes de gairebé tots els països europeus que varen pertànyer a l'Imperi romà, així com alguns fulls del nord d'Àfrica i menys del Pròxim Orient.
4. <https://tir-for.iec.cat>
5. Les pedres que es posaven al costat de les vies, amb la inscripció de les milles recorregudes i sovint també amb la data d'inauguració o reparació de l'obra, així com de l'emperador que la va fer.